

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Навчально-науковий юридичний інститут

Кафедра цивільного права

М. М. Сигидин

СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ І КРАЇН ЄС

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

***для підготовки до семінарських занять
студентів денної форми навчання***

Івано-Франківськ, 2023

Затверджено на засіданні кафедри цивільного права навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (протокол № 8 від 25 січня 2023 року).

Затверджено на засіданні Науково-методичної ради Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (протокол № 3 від 15 лютого 2023 року).

Рецензенти:

Схаб-Бучинська Тетяна Ярославівна доцентка кафедри цивільного права, кандидатка юридичних наук

Башурин Наталія Ярославівна заступник директора Навчально-наукового юридичного інституту, доктор філософії за спеціальністю 081 Право

Сигидин М.М. Сімейне право України і країн ЄС. Методичні вказівки для підготовки до семінарських занять здобувачі вищої освіти денної форми навчання. Івано-Франківськ: Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2023.

Методичні вказівки розроблені на основі навчального плану Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і призначені для підготовки до семінарських занять з навчальної дисципліни «Сімейне право України і країн ЄС», підготовки до здачі заліку. У посібнику викладені завдання до семінарських занять з навчальної дисципліни «Сімейне право України і країн ЄС», які включають короткі методичні рекомендації, що полегшать підготовку до занять, переліки питань, які виносяться на обговорення на занятті, контрольних питань для перевірки знань, практичних завдань.

Методична розробка призначена для здобувачі вищої освіти, аспірантів, викладачів.

ЗМІСТ

<i>ПЕРЕДМОВА</i>	
<i>ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ</i>	
<i>СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ</i>	
<i>ТЕМА №1. Загальні положення сімейного права</i>	
<i>ТЕМА №2. Сімейні правовідносини</i>	
<i>ТЕМА №3. Поняття та умови укладення шлюбу. Шлюбний договір</i>	
<i>ТЕМА №4. Недійсність шлюбу. Припинення шлюбу</i>	
<i>ТЕМА №5. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя</i>	
<i>ТЕМА №6. Майнові права та обов'язки подружжя</i>	
<i>ТЕМА №7. Права і обов'язки батьків і дітей</i>	
<i>ТЕМА № 8. Аліментні зобов'язання подружжя</i>	
<i>ТЕМА № 9. Правове регулювання відносин, пов'язаних із усиновленням</i>	
<i>СПИСОК ДЖЕРЕЛ</i>	

ПЕРЕДМОВА

Глобалізаційні процеси вплинули на життя людини, зумовили трансформацію суспільних цінностей, у тому числі у сфері сімейних відносин. Це підтверджується зміною ставлення до фактичних союзів, одностатевих партнерств та шлюбів, визнанням таких форм співжиття у законодавстві багатьох держав світу. Водночас, шлюб та сім'я залишаються основою суспільства, беззаперечними цінностями. Пандемії, що супроводжують людство з кінця 2019 року, змусили замислитися кожна людину над тим, що сім'я та діти, їх здоров'я є найціннішим.

Україна обрала євроінтеграційний шлях розвитку, що зумовило процеси європеїзації всього приватного права загалом, та сімейного зокрема. В умовах рекодифікації в нашій державі Цивільного кодексу постає питання про Сімейний кодекс, а саме: доцільне його збереження чи скасування і включення положень до оновленого ЦК України? Безперечно, за таких умов зростає важливість порівняльних досліджень, з'ясування європейських підходів та вибір кращого варіанта для України з врахуванням національної специфіки.

Сімейний кодекс України є доволі новаторським, його норми більшою мірою відповідають принципам європейського сімейного права. Зважаючи на це, а також на національні традиції та цінності українського суспільства важливим є збереження СК України та його оновлення у зв'язку із рекодифікацією Цивільного кодексу.

Метою викладання курсу “Сімейне право України та країн ЄС” є формування у майбутніх юристів основ знань про основні інститути сімейного права, їх юридичну природу та особливості реалізації як у межах вітчизняної правової системи, так і в правових системах країн ЄС, вивчення особистих (немайнових та майнових) відносин між членами сім'ї: подружжям, батьками та дітьми (усиновлювачами та усиновленими), а також у визначених законом випадках – між іншими родичами та особами в Україні та країнах ЄС. Наукову основу курсу “Сімейне право України та країн ЄС” становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців-цивілістів минулого та сучасності, які займалися проблемою визначення юридичної природи та специфіки інститутів сімейного права України.

Основним завданням вивчення курсу “Сімейне право України та країн ЄС” є: знання теоретичних засад сімейного права, зокрема вивчення та розуміння основних понять та категорій, які притаманні вищезазначеній навчальній дисципліні; опрацювання наукових джерел для ефективного вивчення теоретичного матеріалу; вміння використовувати теоретичний матеріал, його аналізувати та застосовувати у практичній діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати :

- базові поняття та визначення навчальної дисципліни;
- загальні положення сімейного права;

- систему вітчизняного законодавства та законодавства країн ЄС, що регулюють сімейні правовідносини;
- принципи та функції сімейного права;
- поняття та правову природу сімейних правовідносин;
- склад сімейних правовідносин: суб'єкти, об'єкти та зміст сімейних правовідносин;
- основи здійснення і захисту сімейних прав;
- поняття та умови укладення шлюбу в Україні та країнах ЄС;
- поняття та суб'єктів укладення шлюбного договору за законодавством України та країн ЄС;
- підстави, порядок та правові наслідки зміни умов, розірвання, недійсності або припинення шлюбного договору;
- підстави, порядок та правові наслідки визнання шлюбу недійсним за законодавством України та країн ЄС;
- поняття й особливості особистих немайнових прав та обов'язків подружжя;
- особливості майнових правовідносин подружжя;
- специфіку та порядок поділу спільного майна подружжя за законодавством України і країн ЄС;
- особливості особистих немайнових прав та обов'язків батьків і дітей;
- підстави та наслідки позбавлення батьківських прав;
- поняття та загальні підстави виникнення аліментних зобов'язань подружжя;
- особливості інституту аліментних зобов'язань у європейському сімейному праві;
- умови, порядок та правові наслідки усиновлення;
- Особливості правового регулювання відносин, пов'язаних із усиновленням, у країнах ЄС.

вміти

- правильно тлумачити та застосовувати норми законодавства, присвячені правовому регулюванню сімейних правовідносин;
- грамотно проводити юридичний аналіз обставин, що склалися у конкретних відносинах;
- використовувати здобутки науки цивільного права для вирішення казусів;
- обґрунтовано і мотивовано приймати рішення по завданнях та належно їх оформлювати.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1. ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ І КРАЇН ЄС

Тема 1. Загальні положення сімейного права.

Поняття сім'ї. Право на сім'ю. Основні характерні ознаки сім'ї. Історичні типи шлюбних відносин. Підстави виникнення сім'ї за законодавством України та країн ЄС.

Поняття та особливості предмету сімейного права. Місце сімейного права в системі права України. Загальна характеристика методу сімейного права.

Принципи сімейного права. Характеристика таких принципів сімейного права, як: державна охорона сім'ї, материнства, батьківства; рівність учасників сімейних відносин; недопустимість державного або будь-якого іншого втручання в сімейне життя; пріоритет сімейного виховання; регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками; пріоритет захисту прав та інтересів дітей та непрацездатних членів сім'ї. Аналіз функцій сімейного права.

Джерела правового регулювання сімейних відносин України та країн Європейського Союзу. Структура Сімейного кодексу України. Особливості джерел сімейного права країн ЄС.

Тема 2. Сімейні правовідносини

Поняття та ознаки сімейних правовідносин. Характеристика суб'єктного складу сімейних правовідносин як найважливішої ознаки.

Види сімейних правовідносин. Класифікація сімейних правовідносин за такими критеріями, як: характер виникнення правовідносин; зміст правовідносин; просторові межі сімейних правовідносин; зміст прав та обов'язків суб'єктів сімейних правовідносин; підстави виникнення та суб'єктний склад правовідносин.

Склад сімейних правовідносин: суб'єкти, об'єкти та зміст сімейних правовідносин. Поняття та особливості сімейної правоздатності та дієздатності. Специфіка об'єктів сімейних правовідносин. Поняття та особливості змісту сімейних правовідносин.

Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин. Особливості та різновиди юридичних фактів у сімейному праві.

Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків. Поняття суб'єктивного сімейного права та сімейного обов'язку. Засади здійснення сімейних прав.

Захист сімейних прав та інтересів. Поняття та ознаки захисту сімейних прав. Способи захисту сімейних прав за законодавством України і країн ЄС. Форми захисту сімейних прав.

Тема 3. Поняття та умови укладення шлюбу. Шлюбний договір

Поняття та умови укладення шлюбу в Україні та країнах ЄС. Загальна характеристика ознак шлюбу. Тлумачення основних умов шлюбу: добровільності та досягнення особами, які вступають у шлюб, шлюбного віку. Перешкоди до укладення шлюбу.

Порядок вступу в шлюб та його державна реєстрація. Права та обов'язки органу ДРАЦС при отриманні заяви про реєстрацію шлюбу. Права та обов'язки наречених при поданні заяви про реєстрацію шлюбу. Час реєстрації шлюбу. Місце реєстрації шлюбу.

Поняття, загальна характеристика та суб'єкти укладення шлюбного договору за законодавством України та країн ЄС. Предмет та порядок укладення шлюбного договору. Суб'єктний склад правовідносин, що опосередковуються шлюбним договором.

Зміст шлюбного договору в Україні і країнах ЄС за законодавством України та країн ЄС.

Підстави, порядок та правові наслідки зміни умов, розірвання, недійсності або припинення шлюбного договору.

Тема 4. Недійсність шлюбу. Припинення шлюбу

Визнання шлюбу недійсним. Підстави, порядок та правові наслідки визнання шлюбу недійсним за законодавством України та країн ЄС. Визнання шлюбу неукладеним.

Поняття та підстави припинення шлюбу. Особливості припинення шлюбу внаслідок оголошення одного з подружжя померлим. Державна реєстрація розірвання шлюбу. Підстави розірвання шлюбу. Розмежуйте поняття «розірвання шлюбу» та «визнання шлюбу недійсним». Реєстраційний порядок розірвання шлюбу. Судовий порядок розірвання шлюбу. Особливості розірвання шлюбу в національних законодавствах країн ЄС.

Момент розірвання шлюбу за рішенням суду. Правові наслідки розірвання шлюбу.

Встановлення режиму окремого проживання подружжя: поняття, умови та правові наслідки за законодавством України та країн ЄС.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ТА МАЙНОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ СУБ'ЄКТІВ СІМЕЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

Тема 5. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя

Поняття й загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Момент набуття подружжям особистих немайнових прав та обов'язків.

Зміст окремих особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Право на материнство та батьківство. Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності. Право на зміну прізвища. Вирішення спору між подружжям щодо вибору прізвища. Право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї. Право на свободу та особисту недоторканність. Припинення особистих немайнових прав подружжя.

Особисті немайнові обов'язки подружжя. Репродуктивні права подружжя.

Інші особисті немайнові права подружжя.

Тема 6. Майнові права та обов'язки подружжя

Загальна характеристика майнових правовідносин подружжя. Ознаки майнових відносин подружжя.

Правовий режим майна подружжя. Особиста приватна власність чоловіка та дружини. Перелік майна, що належить на праві особистої приватної власності подружжя. Правовий режим речей індивідуального користування. Спільна сумісна власність подружжя. Перелік об'єктів спільної сумісної власності подружжя.

Характеристика майнових відносин подружжя за законодавством країн ЄС. Основні види законних режимів майна подружжя. Режим відкладеної власності.

Поділ спільного майна подружжя. Добровільний і судовий порядок поділу спільного майна подружжя.

Правовий режим майна фактичного подружжя.

Тема 7. Права і обов'язки батьків і дітей.

Загальна характеристика та ознаки особистих немайнових прав та обов'язків батьків і дітей. Рівність прав та обов'язків батьків щодо дитини. Права батьків щодо виховання дитини. Забезпечення права дитини на належне батьківське виховання. Обов'язок дитини, повнолітніх дочки та сина піклуватися про батьків. Зміст батьківських правовідносин за законодавством країн-держав ЄС. Особливості здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов'язків.

Підстави та наслідки позбавлення батьківських прав. Влаштування дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав. Поновлення батьківських прав. Відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав.

Майнові відносини між батьками і дітьми. Роздільність майна батьків і дітей. Право спільної сумісної власності батьків і дітей. Управління майном дитини.

Тема 8. Аліментні зобов'язання подружжя

Поняття та загальні підстави виникнення аліментних зобов'язань подружжя. Інститут аліментних зобов'язань у європейському сімейному праві. Право одного з подружжя на утримання.

Аліментні зобов'язання колишнього подружжя. Способи і розмір надання утримання одним із подружжя другому. Договір подружжя про надання утримання. Час, протягом якого сплачуються аліменти одному з подружжя. Види доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів. Право чоловіка на утримання у разі проживання з ним дитини. Припинення, обмеження або позбавлення права на утримання одного з подружжя.

Право на утримання фактичного подружжя.

Тема 9. Правове регулювання відносин, пов'язаних із усиновленням.

Поняття та історія розвитку інституту усиновлення. Умови, порядок та правові наслідки усиновлення. Особа, яка може бути усиновленою. Усиновлення дитини, яку не забрали з пологового будинку чи підкинули, або яка була знайдена. Особливості усиновлення братів та сестер. Особи, які можуть бути усиновлювачами. Згода батьків та дитини на усиновлення. Момент усиновлення. Нагляд за дотриманням прав дитини, яка усиновлена. Таємниця усиновлення.

Визнання усиновлення недійсним: порядок та правові наслідки.

Особливості правового регулювання відносин, пов'язаних із усиновленням, у країнах ЄС. Аналіз порядку усиновлення у різних країнах ЄС.

Скасування усиновлення: порядок та правові наслідки. Особи, які мають право на звернення до суду з позовом про скасування усиновлення або визнання усиновлення недійсним. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Загальні положення сімейного права. (2 години)

Методичні рекомендації:

Важливість вивчення загальних положень про сімейне право України та країн ЄС важко переоцінити, адже саме воно закладає підвалини для усвідомлення його сутності та розуміння фундаментального призначення цієї галузі права для правового регулювання суспільних відносин. Зокрема, відбувається ознайомлення з предметом сімейного права України і країн Європейського Союзу, природою і місцем сімейного права в системі права України. Предмет сімейного права становлять: а) відносини, які виникають у зв'язку зі шлюбом; б) особисті та майнові відносини між членами сім'ї; в) особисті та майнові відносини між іншими родичами; г) відносини, які виникають у зв'язку з влаштуванням дітей, які позбавлені батьківського піклування.

Особливу увагу необхідно приділити поняттю сім'ї як в юридичному, так і в соціологічному аспектах, виходячи зі змісту ст. 16 Загальної декларації прав людини, яка встановлює, що сім'я є природною та фундаментальною груповою одиницею суспільства та має право на захист суспільства та держави.

Розглядаючи питання про метод правового регулювання, слід враховувати різні критерії. Особливу увагу слід звернути на важливість диспозитивних норм у сімейному праві. З посиленням принципу диспозитивності в сімейно-правовому регулюванні збільшується потреба в індивідуальному, ситуаційному регулюванні відносин членів сім'ї. Однак у деяких інститутах сімейного права необхідне і застосування імперативного методу, зокрема, у випадку застосування сімейно-правової відповідальності та захисту. Норми про визнання шлюбу недійсним, про позбавлення батьківських прав, про скасування усиновлення або визнання недійсним усиновлення залишаються імперативними.

Основні принципи сімейного права викладені у статті 7 СК України та конкретизовані в окремих нормах сімейного законодавства.

Вивчаючи питання про джерела сімейного права, слід взяти до уваги загальну систему джерел права з точки зору юридичної сили. Основними джерелами сімейного права є Конституція України та Сімейний кодекс України. До джерел сімейного права також можна віднести такі Закони України, як: «Про міжнародне приватне право», «Про охорону дитинства», «Про попередження насильства у сім'ї», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», а також підзаконні нормативні акти. Відповідно до положень Сімейного кодексу України джерелом сімейного права є також звичай. Особливу увагу слід присвятити вивченню питання джерел сімейного права країн Європейського Союзу, які наділені значними особливостями у порівнянні з вітчизняною системою джерел сімейного права. Зокрема, слід встановити специфіку європейського підходу до правового регулювання сімейних правовідносин.

Питання для обговорення:

1. Поняття сім'ї. Право на сім'ю.
2. Поняття, предмет і метод сімейного права.
3. Принципи та функції сімейного права.
4. Місце сімейного права у системі права України.
5. Джерела правового регулювання сімейних відносин України та країн Європейського Союзу.

Завдання:

1. Обґрунтуйте свою позицію: чи є сімейне право самостійною галуззю права або складовою частиною цивільного права?
2. Проаналізуйте вплив рішень ЄСПЛ на судову практику в сфері сімейних правовідносин.
3. Назвіть особливості правового регулювання сімейних правовідносин у порівнянні з вітчизняним законодавчими підходами.

Теми рефератів:

1. Місце міжнародних нормативно-правових актів у системі сімейного законодавства.
2. Історія розвитку сімейного права України.
3. Поняття сім'ї та її правові особливості за законодавством країн ЄС.

Питання для самоконтролю:

1. Якими є основні завдання сімейного права?
2. Що таке сім'я? Чи є в законодавствах країн ЄС особливості визначення поняття сім'ї у порівнянні з вітчизняними правовими нормами?
3. Охарактеризуйте підстави виникнення сім'ї. Проведіть класифікацію юридичних фактів у сімейних правовідносинах.
4. Які правовідносини належать до предмета правового регулювання сімейного права?
5. Які особливості методу правового регулювання сімейного права?

Рекомендована література та нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_015.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618- IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
7. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866- IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
8. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
9. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>
10. Le Code civil des Français, 21 mars 1804. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>
11. Code civil. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg. URL: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101>
12. Familie, Familienrecht und Reformen. URL: <http://www.bpb.de/politiN/innenpolitiN/familienpolitiN/198764/familie-familienrecht-und-reformen?p=all> (Last accessed: 27.03.2022).

13. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Сімейне право : практикум. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.
14. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. Сімейне право: практикум. К. : Алерта, 2019. 132 с.
15. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
16. Дзера О.В. Сімейне право України. К.: Юрінком Інтер, 2019 р. 520 с.
17. Сімейне право України: підручник; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 519 с.
18. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Під ред. Д. В. Журавльова. К.: Центр навчальної літератури, 2018 р. 520 с.
19. Сімейне право України: Підручник. Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2012. 320 с.
20. Менджул М. В. Порівняльний аналіз принципів сімейного права в Україні та державах Західної Європи. Часопис цивілістики. 2018. Вип. 31. С. 49-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2018_31_11
21. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.
22. Ватрас В., Костяшкін І. Особливості правового регулювання сімейних відносин кодифікованими правовими актами в Україні та державах Західної та Центральної Європи. Актуальні проблеми правознавства. 2 (26)/2021. С. 126-135.

Тема 2. Сімейні правовідносини (2 години)

Методичні рекомендації:

При вивченні теми “Сімейні правовідносини” здобувачі вищої освіти повинні знати, що сімейні правовідносини - це врегульовані нормами сімейного характеру відносини, засновані на фактах шлюбу, споріднення, усиновлення (удочеріння) або інших форм прийняття дітей на виховання, суб’єкти яких пов’язані між собою взаємними правами і обов’язками, спрямованими на виконання сім’єю своїх основних соціальних функцій. Необхідно вміти перелічити та розтлумачити основні особливості сімейних правовідносин, такі як: особисто-довірчий характер; специфічність суб’єктного складу; безоплатність; триваючий характер тощо.

Поряд із поняттям та ознаками сімейних правовідносин слід вміти розкрити й основні класифікації сімейних правовідносин, що є важливим як з теоретичної, так і практичної точок зору. Обов’язково слід зробити акцент на структурі правовідносин, які регулюються сімейним правом. Елементами сімейних правовідносин є суб’єкт, об’єкт та зміст, які характеризуються сімейно-правовими галузевими особливостями. Необхідно запам’ятати коло осіб, відносини між якими не врегульовуються сімейним правом України. Цими суб’єктами виступають: двоюрідні брати та сестри; тітка, дядько та племінники; інші родичі за походженням.

Говорячи про суб’єктний склад сімейних правовідносин необхідно пам’ятати про пряму та бічну (непряму, побічну) лінії кровного споріднення. У прямій лінії кровного споріднення перебувають ті особи, які походять один від одного: син, мати, дід, прабаба, прапрадід. До побічної лінії кровного споріднення належать ті особи, котрі мають спільного предка.

Окрему увагу слід присвятити вивченню юридичних фактів, що зумовлюють динаміку сімейних правовідносин.

Питання для обговорення :

1. Поняття та ознаки сімейних правовідносин.
2. Види сімейних правовідносин.
3. Склад сімейних правовідносин: суб'єкти, об'єкти та зміст сімейних правовідносин.
4. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин.
5. Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків.
6. Захист сімейних прав та інтересів.

Задача

До адвоката звернулася М. Дев'ять років вона перебувала у шлюбі з К. Пізніше шлюб був розірваний у судовому порядку. Через 1 рік після розірвання шлюбу на підставі рішення суду був здійснений розподіл спільної сумісної власності М. і К. Минулого місяця (через 5 років після розірвання шлюбу) М. дізналася, що К. під час шлюбу придбав акції гірничодобувного заводу за рахунок коштів, отриманих в якості премії за виробничі досягнення. М. хоче дізнатися, чи може вона претендувати на вказані акції, дивіденди.

Яку відповідь надасть адвокат? Чи можна до даних правовідносин застосовувати норми, які регулюють позовну давність? Відповідь обґрунтуйте з посиланням на норми законодавства та судову практику.

Теми рефератів:

1. Особливості правової природи сімейних правовідносин.
2. Здійснення та захист сімейних прав за законодавством країн Європейського Союзу.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке рідство та свояцтво? В чому полягає їх юридичне значення?
2. До яких правовідносин між членами сім'ї може застосовуватися цивільне законодавство? За яких умов це допускається?
3. Які юридичні факти, що є підставами для виникнення сімейних правовідносин, вам відомі?
4. Назвіть способи захисту сімейних прав.

Рекомендована література та нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

6. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>
7. Le Code civil des Français, 21 mars 1804. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>
8. Code civil. Journal du Grand-Duché de Luxembourg. URL: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101>
9. Familie, Familienrecht und Reformen. URL: <http://www.bpb.de/politiN/innenpolitiN/familienpolitiN/198764/familie-familienrecht-und-reformen?p=all> (Last accessed: 27.03.2022).
10. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Сімейне право : практикум. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.
11. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. Сімейне право: практикум. К. : Алерта, 2019. 132 с.
12. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
13. Дзера О.В. Сімейне право України. К.: Юрінком Інтер, 2019 р. 520 с.
14. Сімейне право України: підручник; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 519 с.
15. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Під ред. Д. В. Журавльова. К.: Центр навчальної літератури, 2018 р. 520 с.
16. Сімейне право України: Підручник. Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2012. 320 с.
17. Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку несповного цивільного судочинства. К. Алерта, 2016 р. 434 с.
18. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія / Харків: Право, 2016. 352 с.
19. Le Code civil des Français, 21 mars 1804. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>
20. Code civil. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg. URL: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101>_(дата звернення: 24.01.2023).
21. Familie, Familienrecht und Reformen. URL: <http://www.bpb.de/politiN/innenpolitiN/familienpolitiN/198764/familie-familienrecht-und-reformen?p=all> (дата звернення: 23.01.2023).
22. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640090059> (дата звернення: 23.01.2023).
23. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil. «Gaceta de Madrid» núm. 206, de 25/07/1889. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763> (дата звернення: 23.01.2023).
24. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.
25. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. Сімейне право: практикум. К. : Алерта, 2019. 132 с.
26. Дзера О.В. Сімейне право України: підруч. К. : Юрінком Інтер, 2019. 520 с.

Тема 3. Поняття та умови укладення шлюбу. Шлюбний договір (2 години)

Методичні рекомендації:

Для вивчення теми насамперед визначте поняття шлюбу, його суть і основні особливості. Слід взяти до уваги, що чинне вітчизняне законодавство надає юридичне значення лише зареєстрованому шлюбу. Водночас необхідно зазначити, що це правило не поширюється на шлюби, укладені за релігійними обрядами до створення або відновлення органів реєстрації актів цивільного стану.

Шлюб – це рівний, вільний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в установленому законом порядку. Шлюб знаходиться під захистом держави. Вивчаючи дану тему, необхідно розрізнити умови шлюбу та перешкоди до укладення шлюбу як у відповідності до норм СК України, так і згідно з положеннями сімейного законодавства країн ЄС. Умови шлюбу - це обставини, необхідні для реєстрації шлюбу. Перешкодами є обставини, за наявності яких укладення шлюбу не допускається.

Основними умовами вступу в шлюб є взаємна згода жінки та чоловіка на укладення шлюбу, досягнення шлюбного віку та приналежність до різних статей. При цьому згода повинна бути вільною, без примусу. Згода надається усно в процесі реєстрації шлюбу. Шлюбний вік в Україні – 18 років. За наявності поважних причин і якщо це буде відповідати інтересам особи суд може надати право на укладення шлюбу при досягненні особою шістнадцятирічного віку.

Перешкодами для укладення шлюбу за законодавством України є перебування одного з подружжя в іншому зареєстрованому шлюбі, близьке рідство, усиновлення, недієздатність особи. Перелік перешкод є вичерпним, а тому відмова зареєструвати шлюб з інших причин є порушенням прав людини. Не допускається відмова зареєструвати шлюб за медичними показниками, але стаття 30 СКУ передбачає обов'язок осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу повідомити одна одну про стан здоров'я.

Особливу увагу при підготовці до семінарського заняття слід присвятити вивченню інституту шлюбного договору, який знайшов широке застосування у країнах Європейського Союзу, проте не надто використовується в Україні. Слід проаналізувати правову природу шлюбного договору, а також провести порівняльно-правове дослідження особливостей регулювання відносин зі шлюбного договору як за законодавством України, так і за законодавством країн ЄС.

Питання для обговорення

1. Поняття та умови укладення шлюбу в Україні та країнах ЄС.
2. Порядок вступу в шлюб та його державна реєстрація.
3. Поняття, загальна характеристика та суб'єкти укладення шлюбного договору:
  - а) за законодавством України;
  - б) за законодавством країн ЄС.
4. Зміст шлюбного договору в Україні і країнах ЄС:
  - а) за законодавством України;
  - б) за законодавством країн ЄС.

5. Підстави та правові наслідки розірвання, недійсності та припинення шлюбного договору.

Завдання:

1. Визначте юридичні ознаки шлюбу.
2. Визначте підстави та порядок медичного обстеження наречених.

Теми рефератів:

1. Особливості правового регулювання відносин за шлюбним договором у країнах ЄС.
2. Особливості правового регулювання шлюбних відносин у країнах ЄС.

Задача 1

В один із органів ДРАЦСу звернулись із заявою про реєстрацію шлюбу Д. та В., указавши, що фактично вони проживають однією сім'єю протягом 7 років і мають спільну дитину, хоча В. не записаний її батьком, ведуть спільне господарство, мають спільний бюджет. Орган ДРАЦСу прийняв заяву і через два дні зареєстрував шлюб між Д. та В. . При державній реєстрації шлюбу В., будучи військовозобов'язаним, змінив своє прізвище на прізвище дружини.

Чи має право орган ДРАЦСу зареєструвати такий шлюб у день подачі заяви?

Чи повинно бути вказано в актовій книзі про державу реєстрацію шлюбу, що особи, які вступають в шлюб мають спільну дитину?

Чи повинен ДРАЦС сповістити військкомат про зміну прізвища військовозобов'язаного В.?

Які дії зобов'язаний здійснити орган ДРАЦСу при прийнятті заяви про реєстрацію такого шлюбу?

Задача 2

Неповнолітня Б. народила дитину в 16 років. Відомості про батька дитини записані зі слів матері. У 17 років Б. разом з 20-річним Ж. вирішили подати заяву до органів РАЦСу про реєстрацію шлюбу. Орган РАЦСу відмовився прийняти заяву, оскільки Б. є неповнолітньою і її батьки заперечують проти укладення такого шлюбу. Б. звернулася до адвоката з проханням допомогти оскаржити відмову органів РАЦСу, вважаючи, що вона є повністю дієздатною, а тому має право укладати шлюб без згоди батьків.

Яку консультацію повинен дати Б. адвокат?

Питання для самоконтролю:

1. Що таке шлюб?
2. Назвіть юридичні ознаки шлюбу.
3. Що таке шлюбний договір?
4. Хто може бути стороною шлюбного договору?

Рекомендована література та нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866- IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

5. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1.07.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>
6. Le Code civil des Français, 21 mars 1804. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>
7. Code civil. Journal du Grand-Duché de Luxembourg. URL: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101>
8. Familie, Familienrecht und Reformen. URL: <http://www.bpb.de/politiN/innenpolitiN/familienpolitiN/198764/familie-familienrecht-und-reformen?p=all> (Last accessed: 27.03.2022).
9. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Сімейне право : практикум. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.
10. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. Сімейне право: практикум. К. : Алерта, 2019. 132 с.
11. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
12. Дзера О.В. Сімейне право України. К.: Юрінком Інтер, 2019 р. 520 с.
13. Сімейне право України: підручник; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 519 с.
14. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Під ред. Д. В. Журавльова. К.: Центр навчальної літератури, 2018 р. 520 с.
15. Сімейне право України: Підручник. Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2012. 320 с.
16. Дутко А. О. Шлюб як юридична конструкція: реалії та перспективи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 855. С. 398-403.
17. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики : монографія; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". Одеса : Фенікс, 2018. 375 с.
18. Радченко Л. І. Шлюбний договір в іноземних правопорядках: окремі засади правового регулювання. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 9. С. 38–41.
19. Казарян К.А. Порівняльно-правовий аналіз інституту шлюбного договору за законодавством Німеччини та України. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу. С. 628–630.
20. Плюта К. Л., Бутрин-Бока Н. С., Парашук Л. Г. Правове регулювання інституту шлюбного договору за законодавством України та зарубіжних країн. Юридичний науковий електронний журнал. № 3, 2021. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/31.pdf.
21. Хобор Р. Б. Шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2017. 239 с.
22. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.
23. Le Code civil des Français, 21 mars 1804. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>
24. Code civil. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg. URL: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101> (дата звернення: 24.01.2023).
25. Familie, Familienrecht und Reformen. URL: <http://www.bpb.de/politiN/innenpolitiN/familienpolitiN/198764/familie-familienrecht-und-reformen?p=all> (дата звернення: 23.01.2023).
26. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640090059> (дата звернення: 23.01.2023).

27. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil. «Gaceta de Madrid» núm. 206, de 25/07/1889. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763> (дата звернення: 23.01.2023).

Тема 4. Недійсність шлюбу. Припинення шлюбу

Методичні рекомендації: при вивченні даної теми здобувачу вищої освіти необхідно роз'яснити підстави та порядок недійсності шлюбу, який визначений ст.ст.38-48 СК України, а також ст. 15 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Розділ 3 п. 3. Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні.

Необхідно розмежовувати поняття «припинення шлюбу», «розірвання шлюбу», «визнання шлюбу недійсним». Розірвання шлюбу є різновидом припинення шлюбу. Припинення шлюбу відрізняється від визнання його недійсним тим, що воно спрямоване у майбутнє, тоді як визнання шлюбу недійсним має зворотну силу і припиняє правові наслідки шлюбу з моменту його укладення.

Шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим, а також внаслідок його розірвання. Державна реєстрація розірвання шлюбу проводиться відповідним органом державної реєстрації актів цивільного стану та судом. Державна реєстрація розірвання шлюбу подружжя, яке не має дітей, проводиться відповідним органом державної реєстрації актів цивільного стану за місцем проживання подружжя або одного з них за їх заявою. У разі розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану шлюб припиняється у день державної реєстрації розірвання шлюбу.

У разі розірвання шлюбу судом шлюб припиняється у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу.

Також, вивчаючи дану тему, необхідно звернути увагу на перелік обставин, які є підставами для визнання шлюбу недійсним. Причому залежно від того, які вимоги закону були порушені при укладанні шлюбу, останні поділяються на:

- абсолютно недійсні;
- шлюби, визнані недійсними за рішенням суду;
- шлюби, які можуть бути визнані недійсними судом.

Шлюб може визнаватися недійсним двома шляхами: 1) у органах ДРАЦСу; 2) у суді. При цьому другий спосіб визнання шлюбу недійсним вважається ширшим і таким, що поглинає перший. Питання про повноваження суб'єктів на звернення до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним чітко встановлено у ст. 42 СК, але у законодавстві відсутній перелік осіб, які вправі звернутися до органу ДРАЦСу з відповідною заявою про анулювання актового запису про шлюб.

Здобувачі вищої освіти повинні вміти розкрити кожен з вказаних підстав та знати правові наслідки недійсності шлюбу.

Шлюб може бути визнаний неукладеним, що потрібно відрізнити від недійсного шлюбу. Шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається неукладеним. Запис про такий шлюб у органі ДРАЦС анулюється за рішенням суду за заявою заінтересованої особи, а також за заявою прокурора. Неукладений шлюб не породжує ніяких прав і обов'язків між особами. У разі неукладеного шлюбу не існує презумпції батьківства чоловіка матері дитини, а визначення походження дитини від таких осіб провадиться на підставі положень визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою.

Уперше в СК України вирішено питання про встановлення режиму окремого проживання. Суд за заявою одного з подружжя може постановити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання другого з подружжя проживати спільно. Ст. 120 СК визначає правові наслідки встановлення режиму окремого проживання: майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважатиметься набутиим у шлюбі; дитина, народжена дружиною після спливу 10 місяців, не вважатиметься такою, що походить від її чоловіка.

Питання для обговорення

1. Визнання шлюбу недійсним. Підстави, порядок та правові наслідки визнання шлюбу недійсним:
  - а) за законодавством України;
  - б) за законодавство країн ЄС.
2. Визнання шлюбу неукладеним.
3. Поняття та підстави припинення шлюбу.
4. Державна реєстрація розірвання шлюбу. Підстави розірвання шлюбу:
  - а) реєстраційний порядок розірвання шлюбу;
  - б) судовий порядок розірвання шлюбу.
  - в) особливості розірвання шлюбу в національних законодавствах країн ЄС.
5. Правові наслідки розірвання шлюбу.
6. Встановлення режиму окремого проживання подружжя: поняття, умови та правові наслідки
  - а) за законодавством України
  - б) за законодавством країн ЄС

Ключові терміни: недійсний шлюб, сепарація, фіктивний шлюб, недійсний шлюб, неукладений шлюб.

Питання для самоконтролю:

1. Який строк чинності заяви про розірвання шлюбу?
2. Чи може шлюб бути розірваний, якщо один із подружжя визнаний безвісно відсутній чи недієздатний?
3. Які особливості припинення шлюбу внаслідок оголошення одного з подружжя померлим?

4. В який випадках можливий реєстраційний порядок розірвання шлюбу за заявою одного з подружжя?
5. Розмежуйте поняття «розірвання шлюбу» та «визнання шлюбу недійсним»?
6. Які правові наслідки розірвання шлюбу?
7. Який порядок припинення режиму окремого проживання?
8. Який момент розірвання шлюбу за рішенням суду?
9. Чи вправі подружжя відкликати свою заяву про розірвання шлюбу?
10. Чи обов'язкова присутність обох із подружжя при подачі заяви про розірвання шлюбу?
11. Вкажіть на відмінності між визнанням шлюбу недійсним та неукладеним?

Практичні завдання

Задача

Громадянин України Марченко О.П. звернувся до суду з заявою про визнання недійсним шлюбу, укладеного його батьком Марченком П.А. із громадянкою Івановою К.О. Позивач стверджував, що його батько в момент реєстрації шлюбу був літнього віку, не усвідомлював значення своїх дій і тому одружився на 20 літній Бойчук О.О. Через два місяці після реєстрації шлюбу батько помер. Бойчук О.О. стверджувала в суді, що уклала шлюб через те що кохала Марченка і хотіла створити з ним сім'ю.

Як слід вирішити справу?

Задача 2.

Семенів П. звернувся з позовом до Марчук про визнання шлюбу недійсним, зареєстрованого між його батьком (який уже помер) та Корнеєвою. Позивач наголошував на тому, що реєстрацію шлюбу проведено у приміщенні лікарні без додержання місячного строку від дня подання заяви до органів ДРАЦС. На суді з'ясувалося, що Семенів Р. і Марчук дійсно довгий час проживали однією сім'єю, були у близьких стосунках. Лікар, викликаний як свідок, засвідчив, що Семенів Р. до моменту смерті перебував у свідомості.

Які види недійсних шлюбів передбачено СК України? Як слід вирішити справу?

Задача 3.

Ірина та Василь зареєстрували шлюб в органах ДРАЦС в 2016 р. Між ними виникали часті сварки і скандали, що призвели до неприязних стосунків. Після сварки з дружиною Василь переїхав проживати в інше місто, працевлаштувався, придбав житло та скривши свої шлюбні стосунки з Іриною в 2017 р. проживав у фактичних відносинах з Вірою. Через рік у них народилася дитина. В січні 2019 р. Василь трагічно загинув. Дізнавшись про це Ірина приїхала на похорон, де їй стало відомо, що її чоловік проживав з іншою жінкою і що у них є дитина.

Який шлюб є дійсним? Які наслідки недійсності шлюбу? Від чого вони залежать? Чи застосовується строк позовної давності при вирішенні справи про недійсність шлюбу? Вирішіть справу.

Рекомендована література та нормативно правові акти:

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21-22. Ст.135. 3.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.356. 4.
3. Закон України “Про державну реєстрацію актів цивільного стану” № 2398-VI від 01.07.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17> (дата звернення: 23.01.2023).
4. Про практику застосування судами законодавства при розгляд справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : Постанова Пленуму ВСУ від 21. 12. 2007 р. № 11. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>. (дата звернення: 23.01.2023).
5. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00> (дата звернення: 23.01.2023).
6. Болховітінова А.Б. Припинення шлюбу за законодавством України: автореф. дис...канд. юрид. наук. Київ, 2009. 19 с.
7. Дутко А. О. Розірвання шлюбу за законодавством України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: збірник наукових праць. 2014. № 801: Юридичні науки. С. 51–55.
8. Д’ячкова Н. А. Правові наслідки недійсного шлюбу. Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам’яті проф. О. А. Пушкіна (22 трав. 2010 р.). Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 117- 118.
9. Євко В. Ю. Правовий режим майна осіб, між якими був зареєстрований недійсний шлюб або шлюб, визнаний недійсним за рішенням суду. Бюлетень М-ва юстиції України. 2010. № 6. С. 90 - 102.
10. Ковтунова Л. Ю. Виникнення та розвиток інституту недійсного шлюбу у сімейному праві. Від громадянського суспільства – до правової держави: тези III міжнар. наук.-практ. конф. (24 квіт. 2008 р.). Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. С. 189 – 191.
11. Липець Л. В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом і договором : монографія. К., 2013. 192 с.
12. Мороз М. Україна – на першому місці в Європі за кількістю розлучень [Електронний ресурс] / М. Мороз. – Режим доступу : <http://expres.ua/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu-misciyevropi-kilkistyu-rozluhen> .
13. Розгон О. Припинення шлюбу в разі його розірвання та визнання фіктивним: відмінності між правовими наслідками на прикладах судової практики. Вісник. 2018. № 19 (46).. 2018. С. 620-623.
14. Сімейне право України: навчальний посібник / за ред. Є.О. Харитонова. Київ: Істина, 2008. 200 с.
15. Сімейне право України: Підручник / за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 2-е вид., перероб. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 288 с.
16. Сімейне право України. Для підготовки до іспитів: підручник. Центр навчальної літератури. І. Тетарчук. 2017, 176 с.
17. Сімейне право України: підручник / за ред. С.Б. Буляца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; Київ: Знання, 2015. 375 с.
18. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
19. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

20. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.
21. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. Сімейне право: практикум. К. : Алерта, 2019. 132 с.
22. Дзера О.В. Сімейне право України: підруч. К. : Юрінком Інтер, 2019. 520 с.
23. Le Code civil des Français, 21 mars 1804. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>
24. Code civil. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg. URL: [http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101_\(дата звернення: 24.01.2023\)](http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101_(дата звернення: 24.01.2023)).
25. Familie, Familienrecht und Reformen. URL: <http://www.bpb.de/politiN/innenpolitiN/familienpolitiN/198764/familie-familienrecht-und-reformen?p=all> (дата звернення: 23.01.2023).
26. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640090059> (дата звернення: 23.01.2023).
27. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil. «Gaceta de Madrid» núm. 206, de 25/07/1889. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763> (дата звернення: 23.01.2023).

Тема 5. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя

Методичні рекомендації: здобувачі вищої освіти під час вивчення теми повинні розглянути особисті немайнові права і обов'язки подружжя такі як: право на материнство і батьківство; право дружини, чоловіка на пошану до своєї індивідуальності; на фізичний і духовний розвиток; на зміну прізвища; обов'язок подружжя піклуватися про сім'ю, право на особисту свободу та ін.

У чинному Сімейному кодексі України в порівнянні із Кодексом про шлюб на сім'ю збільшено кількість норм, які регулюють особисті немайнові відносини подружжя, проте велика кількість особистих відносин між подружжям перебувають поза сферою правового регулювання.

Особисті немайнові права подружжя мають певні особливості, адже виникають не від народження, а у зв'язку із вступом у шлюб; не є абсолютними; є визначальними в сімейних правовідносинах; особисті немайнові права одного з подружжя можуть здійснюватися не тільки за умови погодження своїх дій з іншим з подружжя, а й з урахуванням інтересів сім'ї в цілому; можуть припинятися з волі учасників шлюбних відносин — шляхом розірвання шлюбу, оскільки їх припинення відбувається разом із припиненням шлюбу.

В основу регулювання особистих немайнових прав та обов'язків кожного із подружжя покладено принцип рівності. Рівність чоловіка і дружини — основний принцип шлюбних відносин, заснований на визнанні однакової соціальної цінності особистості чоловіка і жінки.

Питання для обговорення

1. Поняття й загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язків подружжя

2. Зміст окремих особистих немайнових прав та обов'язків подружжя:

2.1. право на материнство та батьківство;

2.2. право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності;

2.3. право на зміну прізвища;

2.4. право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї;

2.5. право на свободу та особисту недоторканність.

3. Особисті немайнові обов'язки подружжя.

4. Інші особисті немайнові права подружжя

Ключові терміни: особисті немайнові відносини, материнство, духовний розвиток, індивідуальність.

Питання для самоконтролю:

1. Які особливі риси притаманні особистим немайновим правам подружжя?

2. Як вирішуватиметься спір між подружжям щодо вибору прізвища?

3. Яке прізвище матиме подружжя, якщо кожен із них до реєстрації шлюбу мав подвійне прізвище?

4. Чи вправі один із подружжя змінити прізвище під час перебування у шлюбі?

5. У разі зміни прізвища одного із подружжя орган ДРАЦС зобов'язаний видати нове свідоцтво про шлюб чи ні?

6. На підставі якого принципу будуються відносини між подружжям?

7. З якого моменту подружжя набуває особисті немайнові права та обов'язки?

8. Чи вправі чоловік/дружина забороняти другому із подружжя вільно обирати професію та рід занять?

9. У яких випадках припиняються особисті немайнові права подружжя?

10. Чи вправі чоловік взяти прізвище дружини після реєстрації шлюбу?

11. Відмежуйте поняття «місце проживання» та «місце перебування».

12. Назвіть особливості особистих немайнових прав подружжя.

Практичні завдання:

Задача 1

Іванюк М.П., яка працює майстром манікюру, вирішила змінити професію та стати перукарем чоловічих зачісок. Однак, її вибір професії не був схвалений чоловіком, у зв'язку з чим подружжя посварилося. Через тиждень Татарчук І.І. довідався, що, незважаючи на його думку, дружина все-таки звернулася в перукарню з приводу працевлаштування. Тоді він пред'явив дружині вимогу відмовитися від свого наміру, інакше він з нею розлучиться. В обґрунтування своєї позиції він заявив, що має право як чоловік давати дружині поради будь-якого характеру.

Чи має право чоловік наполягати на зміні професії його дружиною?

Розкрийте право подружжя на свободу вибору професії.

Задача 2

Петрук І.І. яка носила прізвище її колишнього чоловіка зареєструвала шлюб вдруге та при реєстрації шлюбу з Білоусовм заявила, що бажає носити подвійне прізвище. Однак, чоловік наполягав на тому, щоб його кохана взяла виключно його прізвище. Між закоханими виник спір.

Який орган вирішуватиме спір між подружжям щодо вибору прізвища?

Чи може чоловік зобов'язати дружину змінити прізвище?

Задача 3

Подружжя Білоус уклало шлюбний договір у письмовій формі, де дружина зобов'язана ніколи не працювати лікарем відповідно до освіти, яку здобула, а займатися веденням домашнього господарства і вихованням дітей. Через декілька років дружина порушила це зобов'язання і влаштувалася на роботу в лікарню дитячим лікарем. Чоловік звернувся в юридичну консультацію з проханням роз'яснити, які правові заходи можуть бути вжиті стосовно його дружини, яка порушила дану нею обіцянку.

Яку відповідь слід дати Білоусу?

Теми для доповідей та рефератів:

1. Інститут конкубінату в Україні та країнах ЄС: порівняльна характеристика.
2. Особливості захисту особистих немайнових правовідносин подружжя.

Рекомендована література та нормативно-правові акти:

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21-22. Ст.135. 3.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.356. 4.
3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 р. Дата оновлення: 01.01.2017, № 1774-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
4. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5 Дата оновлення: 11.09.2018 № z0979-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>
5. Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: наказ М-ва юстиції України від 12.01.2011 р. № 96/5 [Електрон. ресурс] // Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. Законодавство України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>
6. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. № 1382-IV. Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. Законодавство України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>

7. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23. 04. 1991 № 987-XII. Офіц. вебсайт Верхов. Ради України. Законодавство України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/987-12/ed19931223>

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмежень на проведення операції штучного переривання вагітності (абортів) законопроект № 6239 від 27.03.2017 року. URL: rada.gov.ua

9. Правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин між суб'єктами сімейних правовідносин: роз'яснення М-ва юстиції України від 05.07.2011 р. Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/№0048323-11>

10. Басюк В.В. Теоретико-правові та практико-прикладні аспекти правового регулювання особистих немайнових прав в Україні науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2013. № 7. С. 195-199. 4.

11. Данильченко О.В. Особисті немайнові права подружжя за законодавством України. «Young Scientist». № 6 (46). June, 2017. С. 105-110.

12. Калітенко О.М. Особисті немайнові відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна. Автореф. дис. ... канд. юр. наук 12.00.03 – Національний Університет МВС України, Харків, 2001. 20 с. URL: library.unver.kharkiv.ua

13. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.

14. Сімейне право України: Підручник / [Л.М.Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.]; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – 2-е вид., перероб. і доповн. К.: Юрінком Інтер, 2009. 288 с.

15. Сімейне право України. Для підготовки до іспитів: підручник. Центр навчальної літератури. І. Тетарчук. 2017. 176 с.

16. Сімейне право України: підручник. С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; К.: Знання, 2015. 375 с.

17. Характеристика особистих немайнових прав за сімейним кодексом України. URL: <http://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/np.pdf>

18. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.

19. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

20. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.

21. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. Сімейне право: практикум. К. : Алерта, 2019. 132 с.

22. Дзера О.В. Сімейне право України: підруч. К.: Юрінком Інтер, 2019. 520 с.

23. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Сімейне право : практикум. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.

24. Дутко А. Сучасний стан правового регулювання особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2018. № 906. С.117-124.

25. Захарова О. С. Критерії розмежування судової юрисдикції у справах про захист немайнових прав подружжя. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2020. Вип. 46. С. 120-123.

Le Code civil des Français, 21 mars 1804. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>

26. Code civil. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg. URL: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101> (дата звернення: 24.01.2023).

27. Familie, Familienrecht und Reformen. URL: <http://www.bpb.de/politiN/innenpolitiN/familienpolitiN/198764/familie-familienrecht-und-reformen?p=all> (дата звернення: 23.01.2023).

28. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640090059> (дата звернення: 23.01.2023).

29. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil. «Gaceta de Madrid» núm. 206, de 25/07/1889. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763> (дата звернення: 23.01.2023).

Тема 6. Майнові права та обов'язки подружжя.

Методичні рекомендації. Майнові відносини подружжя – це складний комплекс взаємопов'язаних дій щодо володіння, користування й розпорядження майном, тому здобувачі вищої освіти повинні уважно вивчити розділи навчальної літератури щодо речових правовідносин подружжя.

Під час правового регулювання майнових правовідносин подружжя застосовуються два правові режими – законний та договірний.

Законний передбачає такий порядок володіння, користування та розпорядження майном, який встановлено законодавством: роздільне майно (особиста приватна власність) та спільне майно (спільна сумісна власність).

Договірний режим – це виняток із загального правила, що має силу тільки щодо конкретного подружжя.

Сімейний кодекс визначає певні види майна подружжя, що є роздільним і належить кожному з подружжя (ст. 57 СК України), а також майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності (ст. 60 СК).

СК України встановлює презумпцію спільної сумісної власності подружжя, яка була набута під час шлюбу. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

Важливе значення має питання про поділ спільного майна подружжя, який може бути здійснено в добровільному та судовому порядках. Добровільний порядок застосовується, якщо подружжя домовилося щодо визначення часток кожного з них у праві на майно, а також дійшло згоди щодо конкретного поділу майна відповідно до цих часток. Сімейне законодавство встановлює спеціальну форму лише для договору про поділ нерухомого майна подружжя.

Якщо між подружжям виникає спір щодо розміру належних їм часток, порядку чи способу поділу спільного майна, то добровільний порядок поділу майна змінюється на судовий (спірний).

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика майнових правовідносин подружжя.
2. Правовий режим майна подружжя:
  - а) особиста приватна власність чоловіка та дружини;
  - б) спільна сумісна власність подружжя.
3. Характеристика майнових відносин подружжя за законодавством країн ЄС.
4. Поділ спільного майна подружжя.
5. Правовий режим майна фактичного подружжя.

Ключові терміни: спільна сумісна власність, фактичне подружжя, цивільний шлюб, особиста приватна власність, речі індивідуального користування,

Питання для самоконтролю:

1. Чи передбачає законодавство можливість застосування договірному режиму регулювання майнових відносин подружжя?
2. Яке майно належить на праві особистої приватної власності подружжя?
3. Вкажіть форму укладення договору між подружжям про поділ нерухомого майна?
4. Назвіть етапи поділу майна в судовому порядку?
5. До якого правового режиму належать речі індивідуального користування?
6. Який орган вирішує спори між членами колишнього подружжя про поділ майна?
7. Якщо подружжя уклало кредитний договір з метою купівлі автомобіля для одного з них, яку відповідальність нестиме другий з них у разі неповернення коштів у строк визначений договором?
8. Чи потрібна згода другого з подружжя на вчинення «вартісного правочину»?
9. Назвіть ознаки фактичних шлюбних відносин.
10. Що необхідно розуміти під правовою категорією «тривалий час»?
11. Як розділити борги, якщо подружжя не підтримують відносин, тобто разом не проживають, але розірвання шлюбу юридично не оформили?
12. Як довести що грошові кошти взяті у борг використовувалися для сімейних потреб?
13. Чи підлягають при розлученні поділу особисті борги чоловіка та дружини?
14. Які борги відносять до особистих?

Практичні завдання:

Задача 1

Громадянка Пальмова звернулася до юрисконсульта за допомогою і розповіла, що її чоловік, з яким вона прожила 10 років, помер. Шлюб в органі ДРАЦСу вони не реєстрували, оскільки вважали це формальністю, але жили дружно, кохали один одного та вели спільне

господарство. Під час спільного проживання придбали багато цінних речей, зокрема елітний будинок, цінні папери (акції, облігації) та автомобіль. На ім'я чоловіка в банк було внесено вклад, який поповнювався за рахунок їх спільних коштів. Пальмова була упевнена, що після смерті чоловіка вона залишається його єдиною спадкоємицею. Проте, як з'ясувалося, заповіту чоловік не залишив. Вона знала, що померлий був колись одружений на громадянці Ломакіній, шлюб із нею не розривав, але вже багато років не жив з дружиною, а тепер Ломакіна претендує на отримання спадщини.

З посиланнями на нормативно-правові акти проаналізуйте викладені вище обставини. Яку відповідь ви дали б громадянці Пальмовій?

Задача 2

Громадянка Олешина проживала у фактичних шлюбних відносинах із громадянином Олексюком. Останній наполягав, щоб його кохана окрім того що виховує їх двох діток, працювала, а саме зареєструвалася в мережі інтернет і здійснювала продажу речей. За це чоловік пообіцяв купити їй діамантові сережки і шубу. Через деякий час Олешина погодилася з цією пропозицією, але попросила укласти шлюбний договір, передбачивши в ньому купівлю їй чоловіком сережок. Однак, здійснювати продажі жінка не мала ні часу, ні бажання. Чи ґрунтується на законі вимога Олешиної? Чи вправі укласти шлюбний договір особи, які проживають у фактичних шлюбних відносинах.

Задача 3.

Комаров до моменту реєстрації шлюбу придбав земельну ділянку для будівництва житлового будинку, який побудував в період спільного проживання у зареєстрованому шлюбі із Ломакіною.

Після розірвання шлюбу Ломакіна звернулася до суду з позовом про визнання за нею права власності на частину земельної ділянки і про розділ житлового будинку і земельної ділянки пропорційно її долі в загальному майні подружжя. Комаров заперечував проти таких вимог Ломакіної.

Вирішіть спір.

Теми для доповідей та рефератів:

1. Інститут сепарації в Україні та країнах ЄС: порівняльно-правова характеристика.
2. Роль дітей у майнових спорах подружжя.

Рекомендована література та нормативно-правові акти:

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21-22. Ст.135. 3.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

3. Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом № ETS85 Ради Європи від 15 жовтня 1975 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_568 (дата звернення: 24.01.2023)

4. Постанова Верховного Суду України від 07.11.2011 у справі № 6-44цс11 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/19310050> (дата звернення: 24.01.2023)

5. Постанова Верховного суду України від 11 березня 2015 р. № 6-211цс14 URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/FD458304581BEE6DC2257E0C003F8269](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/FD458304581BEE6DC2257E0C003F8269) (дата звернення: 24.01.2023)

6. Між подружжям поділяється навпіл як і сумісна власність придбана на позичені кошти, так і боргові зобов'язання повернути ці кошти кредитору (ВСУ від 14 вересня 2016р. у справі № 6-539цс16). URL: [https://protocol.ua/ru/vs_ktss_u_vipadku_koli_vstanovleno_shcho_odin_z_podruggya_zdiysniv_vi_dchugennya_spilnogo_mayna_proti_voli_inshogo_z_podruggya_i_ne_v_interesah_sim_i_chi_ne_na_ii_potrebi_take_mayno_vrahovuetsya_pri_podili_\(vs_ktss_sprava_726_2165_15_ts_21_03_18\)](https://protocol.ua/ru/vs_ktss_u_vipadku_koli_vstanovleno_shcho_odin_z_podruggya_zdiysniv_vi_dchugennya_spilnogo_mayna_proti_voli_inshogo_z_podruggya_i_ne_v_interesah_sim_i_chi_ne_na_ii_potrebi_take_mayno_vrahovuetsya_pri_podili_(vs_ktss_sprava_726_2165_15_ts_21_03_18)) / (дата звернення: 24.01.2023)

7. Щодо застосування окремих норм цивільного законодавства: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.12.2011 URL: http://sc.gov.ua/ua/informacijni_listi.html 26 (дата звернення: 24.01.2023)

8. Андреева Н.С. Поняття та ознаки фактичних шлюбних відносин. Європейські перспективи. 2014. № 3. С. 177–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_3_31 (дата звернення: 24.01.2023)

9. Андреева Н.С., Красицька Л. В. Правовий режим майна жінки та чоловіка, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ. 2014. Том 1, № 6. URL: jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/816/834 (дата звернення: 24.01.2023)

10. Гресь Н.М. Поділ майна подружжя в аспекті врахування боргових зобов'язань. Порівняльно аналітичне право. №1. 2017. С. 52-55. URL: http://www.pap.in.ua/1_2017/15.pdf (дата звернення: 24.01.2023)

11. Дякович М.М. Правове регулювання «фактичних шлюбних відносин». Вісник Верховного Суду України. 2011. № 2. С. 37–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2011_2_9 (дата звернення: 24.01.2023)

12. Евко В.Ю. Застосування презумпції спільності майна подружжя у судовій практиці. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 2. С. 75–78.

13. Євко В.Ю. Проблеми визначення правового режиму кредитних коштів, одержаних одним із подружжя під час шлюбу. Актуальні проблеми приватного права: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 96-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В.П. Маслова (Харків, 14 лют. 2018 р.). Харків: Право, 2018. С. 155 - 157.

14. Євко В. Ю. Розпорядження дружиною, чоловіком часткою у праві спільної власності подружжя на нерухоме майно. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2016. № 4 (75). С. 223 – 234.
15. Кицула О. Розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Нотаріат для вас. 2007. № 11. С. 62-59.
16. Кожевникова В. Правове регулювання здійснення та обмеження права на утримання одного із подружжя. Підприємництво, господарство і право. №12. 2017. С. 35-39.
17. Ваграс В.А. Правові висновки Верховного Суду щодо застосування норм сімейного права як джерела сімейного права України. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. 2019. Вип. 49. С.109–121.
18. Мельниченко О.В. Правове становище подружжя за законодавством України та країн ЄС. Часопис Київського університету права. 2013/4. С. 223-227.
19. Мельниченко О.В. Поділ майна подружжя за законодавством України та країн Європейського союзу. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. 2015. 236с.
20. Кравцова Т., Дусановський С. Про поділ майна у цивільному шлюбі. Юридична газета. 2013. №3. URL: <http://www.epap.ua/ukr/publishes/view/ekspertiburo-z-smeinogo-prava-stattyu-pro-podl-maina-utsivlinomu-shlyub>
21. Надьон В.В. Права та обов'язки подружжя на розпорядження майном, що є об'єктом спільної сумісної власності. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10047/1/Nadyon.pdf> (дата звернення: 24.01.2023)
22. Плюси та мінуси фактичного шлюбу. URL: <http://terjust.gov.ua/?page=consult&consultid=209&sub=> (дата звернення: 24.01.2023)
23. Правовий режим майна осіб, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. №5(89), жовтень 2016. URL: <http://yurradnik.com.ua/stati/pravoviy-rezhim-mayna-osib-yaki-prozhivayut-odniyeu-sim-yeu-bez-reyestratsiyi-shlyubu/> (дата звернення: 24.01.2023)
24. Розгон О. Правовий режим майна осіб, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. МЕН № 5 (89), жовтень, 2016 р.С. 164-173.
25. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
26. Сімейне право України: Підручник. За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 2-е вид., перероб. і доповн. К.: Юрінком Інтер, 2009. 288 с.
27. Сімейне право України. Для підготовки до іспитів: підручник. Центр навчальної літератури. І. Тетарчук. 2017, 176 с.
28. Сімейне право України: підручник. С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; К.: Знання, 2015. 375 с.
29. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.

30. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
31. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.
32. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. Сімейне право: практикум. К. : Алерта, 2019. 132 с.
33. Дзера О.В. Сімейне право України: підруч. К.: Юрінком Інтер, 2019. 520 с.
34. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Сімейне право : практикум. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.
35. Дутко А. Сучасний стан правового регулювання особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2018. № 906. С.117-124.

Тема 7. Права та обов'язки батьків і дітей.

Методичні рекомендації. Здобувачам вищої освіти необхідно звернути увагу на те, що для виникнення прав та обов'язків між батьками і дітьми недостатньо одного юридичного факту, необхідна фактична юридична сукупність. Отже лише біологічного походження для виникнення батьківських прав та обов'язків недостатньо. Елементи юридичного складу, що спричиняє виникнення батьківських прав та обов'язків: народження дитини; реєстрація акту народження дитини. Батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше 1 місяця від дня народження дитини зареєструвати її народження в органі ДРАЦС.

Вивчаючи вказане питання, можна вести мову про наявність переліку прав дитини, переліку обов'язків дитини стосовно батьків, переліку прав батьків стосовно дитини, переліку обов'язків батьків стосовно дитини. Однак характерною ознакою особистих немайнових прав та обов'язків батьків і дітей, є те, що деякі з них одночасно є і їх суб'єктивними сімейними обов'язками.

При аналізі прав дитини потрібно враховувати, що вони регламентуються не лише СК України, Законом України «Про охорону дитинства», але й Конвенцією ООН про права дитини. Слід знати особисті немайнові права дитини та вміти розкрити їх, зокрема такі: право жити та виховуватися у сім'ї; право на ім'я, по батькові та прізвище; право висловлювати свою думку; право на спілкування з батьками та іншими родичами; право на свободу переміщення та вибору місця проживання; право на свій захист.

При вивченні особистих немайнових батьківських прав і обов'язків потрібно виокремити їх особливі риси: вони позбавлені економічного змісту; є невід'ємними від особи носія; носіями можуть бути лише фізичні особи; такі права мають строковий характер; більшість особистих немайнових прав та обов'язків розраховані на постійне здійснення протягом тривалого часу; у них поєднуються інтереси батьків та дітей - здійснення батьками своїх прав спрямовується на благо дітей, від чого батьки повинні отримувати радість та моральне задоволення тощо. Крім того, окрему увагу потрібно присвятити вивченню особливостей правового регулювання відносин батьків та дітей у країнах ЄС.

Важливе місце має питання позбавлення батьківських прав. Позбавлення батьківських прав — не просто спосіб їхньої втрати, а й міра сімейно-правової відповідальності за

порушення одним із батьків прав своєї дитини. Здобувачі вищої освіти повинні знати підстави позбавлення батьківських прав, вичерпний перелік яких визначений ст. 164 СК України.

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язків батьків і дітей.
2. Зміст батьківських правовідносин за законодавством країнах-держав ЄС.
3. Підстави та наслідки позбавлення батьківських прав.
4. Поновлення батьківських прав.
5. Відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав.
6. Майнові відносини між батьками і дітьми (роздільність майна батьків і дітей, право спільної сумісної власності батьків і дітей).
7. Управління майном дитини.

Ключові терміни: дитина, відповідальність, позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав.

Питання для самоконтролю:

1. Вкажіть підстави для позбавлення батьківських прав?
2. Які особливі ознаки притаманні особистим немайновим правам та обов'язкам батьків щодо дітей?
3. Розкрийте врегульований в СК України принцип роздільності майна батьків і дітей?
4. У яких випадках можливе відібрання дитини без позбавлення батьківських прав?
5. Які особи зобов'язані забрати дитину з пологового будинку і чи можуть її залишити в пологовому будинку?
6. Який порядок поновлення батьківських прав?
7. У який строк батьки зобов'язані зареєструвати народження дитини в органах ДРАЦСу?
8. Чи може дитина бути позбавлена батьківських прав за рішенням органу опіки та піклування?
9. Як визначається місце проживання дитини, яка не досягла 10 років?
10. Чи враховується думка дитини при визначенні місця її проживання?
11. Із скількох років дитина вправі самостійно визначати місце свого проживання?
12. Який орган вирішує спори між батьками щодо визначення місця проживання дитини?
13. Які наступатимуть правові наслідки у разі протиправної поведінки одного з батьків щодо визначення місця проживання малолітньої дитини?
14. Хто матиме переважне право на проживання із ним дитини: дід/ баба, мати/батько?

Практичні завдання

Задача 1

Не перебуваючи в зареєстрованому шлюбі, Колесниченко і Муратов у спільній заяві до органу ДРАЦСу просили зареєструвати факт народження їх сина Віктора і записати Муратова його батьком. Завідувач органу ДРАЦСу опинився у скрутному становищі, тому що кожен з батьків просив дати дитині своє прізвище і спроби добитися вирішення спірного питання за їх взаємною згодою не мали успіху.

Яке прізвище у такій ситуації матиме син Колесниченко і Муратової? Який орган може вирішити суперечку між батьками дитини з цього питання?

Задача 2

Між подружжям Торопенків виникла суперечка з приводу навчання семирічної дочки Ольги. Батько наполягав на навчанні дочки в гімназії з викладанням низки предметів англійською мовою, а мати категорично заперечувала проти цього, вважаючи, що в Олі слабка здоров'я, а навчальне навантаження в гімназії велике. Бабуся і дідусь Олі, що проживали разом з Торопенками, підтримали в суперечці зятя.

Який вихід пропонує закон за відсутності згоди між батьками з питань виховання дітей?

Задача 3

Під час реєстрації шлюбу В. Зернова, що є громадянкою РФ, і громадянин України З. Леоненко-Горський зберегли свої прізвища. Місцем проживання подружжя обрало м. Київ, де у них через рік народився син.

Після народження сина подружжя не досягло згоди про його прізвище і тому подало до органу ДРАЦСу за місцем проживання заяву про присвоєння дитині прізвища Леоненко-Горський-Зернов. Орган ДРАЦСу в задоволенні їх прохання відмовив. При цьому подружжю було рекомендовано надати сину або прізвище батька, або прізвище матері. Це рішення органу ДРАЦСу було оскаржено подружжям у суді за місцем проживання, який не прийняв заяви до розгляду, посилаючись на непідвідомчість цього спору суду, і порекомендував їм звернутися до органу опіки і піклування.

Чи обґрунтоване рішення органу ДРАЦСу і суду? Чи відповідає вимога подружжя Зернової та Леоненка-Горського законодавству України? Який орган вирішує розбіжності між батьками щодо прізвища дитини?

Задача 4

Після розірвання шлюбу між подружжям Борисенків їх син залишився проживати з матір'ю. Згоди про участь Борисенка у вихованні дитини батьки не дійшли, у зв'язку з чим Борисенко звернувся до суду із заявою, в якій просив суд встановити порядок здійснення своїх батьківських прав.

Суд відмовив у прийнятті заяви, вказавши, що питання стосовно вирішення порядку участі батьків у вихованні дитини належить до виняткової компетенції органів опіки і піклування.

Чи правильно вчинив суд?

Задача 5

Народивши від випадкового зв'язку дівчинку, Н. Ільїна віддала її в будинок дитини. Через три роки вона забрала дівчинку до себе, а ще через рік сусіди Ільїної звернулися в районну адміністрацію з вимогою позбавити її батьківських прав. У заяві вказувалося, що Ільїна веде аморальний спосіб життя (систематично пиячить, приводить додому різних чоловіків), за дочкою не стежить. Дівчинка завжди голодна, запущена, надана сама собі, одягу в неї майже немає. Коли у матері збирається чергова компанія друзів, їй доводиться спати в коридорі.

Чи є підстави для позбавлення Ільїної батьківських прав? Який орган розглядає справи про позбавлення батьківських прав? Хто має право вимагати позбавлення батьківських прав? Назвіть правові наслідки позбавлення батьківських прав.

Задача 6. Суд своїм рішенням позбавив батьківських прав подружжя – Усипових. У судовому засіданні було встановлено, що гр.Усипова Н. повністю відмовилася від виховання сина, фактично не здійснює елементарного догляду за ним. У будинку в зимовий час холодно, відсутня їжа. У школу хлопчик приходив недоглянутим, брудним, часто голодним, не підготовленим до уроків. Гр. Усипов зловживає спиртними напоями і періодично відсутній вдома.

Чи правильно виніс рішення суд? Назвіть підстави позбавлення батьківських прав .

Теми для доповідей та рефератів

- 1.Права та обов'язки баби та діда по відношенню до їх внуків.
- 2.Особливості позбавлення та поновлення батьківських прав за законодавством країн ЄС.
- 3.Процедура поновлення батьківських прав.

Рекомендована література та нормативно-правові акти:

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21-22. Ст.135. 3.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст.356. 4.
3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 липня 2010 р. Дата оновлення: 01.01.2017, № 1774-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
4. Про охорону дитинства: Закон України від 07.03.2002р. Дата оновлення: 09.08.2019, 2745-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
5. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5 Дата оновлення: 11.09.2018 № z0979-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>
6. Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: наказ М-ва юстиції України від 12.01.2011 р. № 96/5 [Електрон. ресурс] // Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. Законодавство України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>.
7. При визначенні місця проживання дитини перевага матері перед батьком не повинна бути пріоритетом у спорі (апеляційний суд Житомирської області № 285/1429/17 від 15.02.2018) URL: https://protocol.ua/ua/cud_pri_viznachenni_mistsya/
8. Евко В.Ю. Вирішення батьками питань щодо виховання дитини. / В.Ю. Евко// Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Кандафорова ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова ; економ.-прав. ф-т. Одеса : Астропринт, 2018. 324 с. С. 114–119.

9. Євко В. Ю. Тема 9. Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей / Сімейне право : підручник / за заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 512 с.
10. Красицька Л. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : дис. ... доктора юрид. н. / Л. Красицька. Вінниця, 2015. 496 с. URL: <http://www.ap.gr.gov.ua>. 3.
11. Лапчевська О. Застосування до батьків санкцій сімейно-правової відповідальності: теоретичний аспект О. Лапчевська. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2013. Вип. 60. С. 256–262. URL: <http://nbuv.gov.ua>
12. Романко К. Питання правової регламентації позбавлення батьківських прав як крайньої міри відповідальності батьків. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Т. 2. С. 58–61. (Сер. «Право». Вип. 32). URL: <http://dspace.uzhnu.edu.ua>
13. Слома В. Позбавлення батьківських прав за законодавством України. Актуальні проблеми правознавства Випуск 4 (8). 2016 р. С. 78-80.
14. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
15. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
16. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.
17. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. Сімейне право: практикум. К. : Алерта, 2019. 132 с.
18. Дзера О.В. Сімейне право України: підруч. К.: Юрінком Інтер, 2019. 520 с.
19. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Сімейне право : практикум. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.
20. Комісаренко В. Д. Поняття особистих немайнових прав батьків та дітей у законодавстві та правовій доктрині України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2020. Вип. 47, Т. 2. С. 13-17.
21. Оніщук О. Поняття та особливості батьківських прав. Підприємство, господарство і право. 2019. № 10. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/6.pdf> (дата звернення: 24.01.2023)
22. Le Code civil des Français, 21 mars 1804. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>
23. Code civil. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg. URL: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101> (дата звернення: 24.01.2023).
24. Familie, Familienrecht und Reformen. URL: <http://www.bpb.de/politiN/innenpolitiN/familienpolitiN/198764/familie-familienrecht-und-reformen?p=all> (дата звернення: 23.01.2023).
25. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640090059> (дата звернення: 23.01.2023).
26. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil. «Gaceta de Madrid» núm. 206, de 25/07/1889. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763> (дата звернення: 23.01.2023).

Тема 8. Аліментні зобов'язання подружжя.

Методичні рекомендації. Аліменти – утримання, яке одна особа зобов'язана надати іншій особі, з якою вона перебуває у сімейних правовідносинах, за наявності умов, передбачених законом або договором. Поняття аліменти та утримання СК України вживає як синонім, виходячи з ст.75. Однак, у літературі точаться дискусії, що ці поняття не тотожні, оскільки утримання має ширший зміст ніж аліменти.

Ст. 75 – 84 СК України регулюють питання взаємного утримання подружжя. Загальними підставами для утримання є: непрацездатність одного з подружжя; потреба у матеріальній допомозі; здатність другого з подружжя надати матеріальну допомогу. Непрацездатним вважається той із подружжя, який досяг пенсійного віку, встановленого законом, або є інвалідом 1, 2, 3 груп. Слід чітко розмежовувати, результатом чого стала непрацездатність – інвалідність, зумовлена каліцтвом на виробництві чи у результаті ДТП має компенсуватися винною стороною – виробництвом чи правопорушником.

При вивченні підстав щодо припинення аліментних зобов'язань подружжя потрібно розмежовувати три групи таких підстав: які автоматично припиняють право одного з подружжя на утримання (повне відновлення його працездатності; реєстрація одержувачем аліментів повторного шлюбу з іншою особою; підстави, наявність яких повинна бути встановлена судом (наприклад, поліпшення матеріального стану позивача, у зв'язку з чим він перестав потребувати матеріальної допомоги); підстави позбавлення права на утримання або обмеження його строком (наприклад, подружжя перебувало у шлюбних відносинах нетривалий час).

Питання для обговорення

1. Поняття та загальні підстави виникнення аліментних зобов'язань подружжя.
2. Інститут аліментних зобов'язань у європейському сімейному праві.
3. Аліментні зобов'язання колишнього подружжя.
4. Способи і розмір надання утримання одним із подружжя другому.
5. Припинення, обмеження або позбавлення права на утримання одного з подружжя.
6. Право на утримання фактичного подружжя.

Ключові терміни: аліменти, утримання, аліментні зобов'язання подружжя, фактичне подружжя.

Питання для самоконтролю:

1. В яких випадках один з колишнього подружжя має право на отримання аліментів після розірвання шлюбу?
2. Які способи виплати аліментів одному із подружжя?
3. Які спеціальні підстави встановлює законодавство для виникнення аліментних зобов'язань подружжя?
4. У яких випадках один із подружжя не має права на отримання аліментів?
5. Які форми виплати аліментів одному із подружжя допускаються?
6. Які ознаки аліментних зобов'язань можна виокремити?
7. В яких випадках один з подружжя може бути позбавлений права на аліменти?
8. Які Ви знаєте способи стягнення аліментів?
9. Чи може суд присудити сплату аліментів у натуральній формі?

10. У якій форм укладається договір про утримання одному з подружжя?
11. З якого моменту присуджуються аліменти?
12. Чи можуть аліменти стягуватися за минулий час?
13. Із яких видів доходів можуть стягуватися аліменти?
14. Із якого моменту припиняється право на утримання?
15. Чи зобов'язаний вітчим, мачуха утримувати своїх пасинка, падчерку?
16. Чи може заяву про стягнення аліментів подати представник чоловіка, дружини?
17. Чи може заява про стягнення аліментів направлятися поштою?
18. У яких випадках може змінюватися розмір стягнення аліментів ?
19. Хто може ініціювати зміну розміру стягнення аліментів?
20. Із яких видів доходів не стягуються аліменти?

Практичні завдання:

Задача 1

Рішенням суду було зобов'язано громадянина Опанасенка О.О. сплачувати аліменти в розмірі 1590 грн. на місяць на користь його колишньої дружини Опанасенко Л. М., якій було встановлено інвалідність. Чоловік вважає несправедливим те, що тягар утримання судом було покладено тільки на нього. Він повідомив, що у них спільно з його колишньою дружиною є троє повнолітніх працюючих дітей.

Чи є підстави для зменшення установленого судом розміру утримання? Якщо так, то до якого розміру, на Вашу думку, може бути зменшено утримання з Кобзаря В. В., якщо розмір заробітної плати у дітей 10000, 1600, 600 грн.?

Чи зміниться ситуація, якщо кожен із дітей мав нерухомість, яку неофіційно здавав в оренду і отримував додатковий дохід?

Задача 2

Подружжя Крутикова В. П. та Крутиков С. В. при розірванні шлюбу уклали між собою договір про утримання непрацездатної Крутикової В. П. після розлучення. Розмір утримання сторони визначили у твердій сумі 600 грн. Через 3 місяця Крутиков С. В. влаштувався на високооплачувану роботу і розмір його доходів значно збільшився. На прохання його колишньої дружини Крутикової В. П. збільшити суму утримання він відповів відмовою. Крутикова В. П. подала позов до суду, в якому просила стягнути з Крутикова В. П. за рішенням суду додатково до аліментів належних їй за договором про утримання, аліменти в розмірі 500 грн. В позові їй було відмовлено на тій підставі, що аліменти вона вже отримує за нотаріально посвідченим договором про утримання, то законодавством встановлення аліментів особі, яка їх вже отримує не передбачено. Зміна судом розміру аліментів можлива лише, якщо розмір аліментів був визначений судом.

Чи правомірне рішення суду?

Яким чином Ви, як адвокат, можете захистити інтереси Крутикової В. П.? Який порядок зміни розміру утримання, встановленого сторонами договором про утримання дружини (чоловіка)?

Задача 3

Онопенко Н. М. подала позов до свого колишнього чоловіка про стягнення з нього аліментів на утримання у зв'язку з непрацездатністю. В позові вона зазначала, що її колишній чоловік є фермером і вона бажає встановлення утримання в натуральній формі у розмірі двадцяти відсотків від врожаю.

Чи може суд присудити аліменти у натуральній формі? Якщо так, то який порядок виплати аліментів доцільно встановити?

Теми для доповідей та рефератів:

1. Право дружини, з якою проживає дитина на утримання в разі розірвання шлюбу: теорія та практика.
2. Стягнення аліментів із другого з подружжя: судова практика.

Рекомендована література та нормативно-правові акти:

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
2. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном : ратифікована Постановою ВР України 20 липня 2006 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_425. (дата звернення: 24.01.2023)
3. Про перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 року № 146 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/146-93-%D0%BF>. (дата звернення: 24.01.2023)
4. Антошкіна В. Договірне регулювання відносин з надання утримання між подружжям (колишнім подружжям). Право України. 2004. № 11. С. 79-80.
5. Антошкіна В. Договірне регулювання майнових відносин подружжя. Право України. 2005. № 3. С. 95-98.
6. Андрущенко Т.С. Процесуальний порядок внесення змін до аліментного договору. Право і суспільство. №4. 2016. С. 22-27.
7. Басанська Н.В. Аліментні зобов'язання подружжя. Юридичний науковий електронний журнал. №2 . 2018. С. 57-59.
8. Будро Е.П. Понятие и правовая природа алиментных обязательств. Бизнес в законе. 2014. № 3. С. 8–11.
9. Бутрин-Бока Н.С. Міжнародний досвід упровадження щодо аліментних зобов'язань подружжя в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. №4. 2018. С. 42-44.
10. Дерій О.О. Поняття аліментного зобов'язання. Держава і право. Юридичні і політичні науки. Київ, 2013. Вип. 59. С. 282–287.
11. Красвітна Т. Поняття та правова природа зобов'язань подружжя по утриманню. Підприємництво, господарство і право. №10. 2018. С. 21-25.
12. Сімейне право України: Навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитоновна. К.: Істина, 2008. 200 с.
13. Сімейне право України: Підручник / [Л.М.Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.]; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 2-е вид., перероб. і доповн. К.: Юрінком Інтер, 2009. 288 с.

14. Сімейне право України. Для підготовки до іспитів: підручник. Центр навчальної літератури. І. Тетарчук. 2017, 176 с.
15. Сімейне право України: підручник / С.Б. Буляца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; К.: Знання, 2015. 375 с.
16. Труба В.І. Аліментні правовідносини: види та правова природа. Вісник ОНУ ім. І.І. Мечнікова. Правознавство. Одеса, 2014. Т. 19. Вип. 3(24). С. 44–49.
17. Чепис О.І. Аліментні правовідносини: поєднання приватних інтересів та імперативного регулювання. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія ПРАВО. Ужгород, 2008. Випуск 9. С. 216–218.
18. Шершньова О.А. Правове регулювання відносин утримання (аліментування): термінологічна проблема. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 114 (частина II). Київ, 2013. С. 67–72.
19. Юнін О.С. Стягнення заборгованості по аліментах та притягнення боржника до відповідальності за невиконання аліментних обов'язків: проблеми теорії та практики. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. №1. 2017. С. 132-139.
20. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
- Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
21. Колеснікова М.В., Биряк Л.П. Деякі аспекти сплати аліментів в Україні та закордоном. Юридичний науковий електронний журнал. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2019. № 3. С. 60-62. <http://lib.sumdu.edu.ua/library/DocSearchResult> (дата звернення: 24.01.2023)
22. Аліменти в Німеччині: кому і скільки їх платять та що загрожує неплатникам. URL: <https://www.dw.com/uk/> (дата звернення: 24.01.2023).
23. Le Code civil des Français, 21 mars 1804. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>
24. Code civil. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg. URL: http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101_ (дата звернення: 24.01.2023).
25. Familie, Familienrecht und Reformen. URL: <http://www.bpb.de/politiN/innenpolitiN/familienpolitiN/198764/familie-familienrecht-und-reformen?p=all> (дата звернення: 23.01.2023).
26. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640090059> (дата звернення: 23.01.2023).
27. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil. «Gaceta de Madrid» núm. 206, de 25/07/1889. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763> (дата звернення: 23.01.2023).

Тема 9. Правове регулювання відносин, пов'язаних із усиновленням.

Методичні рекомендації. Усиновлення — одна з форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. В основу організаційно-правового механізму усиновлення в Україні покладені такі принципи: кожна дитина має право на виховання у

сім'ї; пріоритетним є національне усиновлення; посередницька комерційна діяльність з усиновлення дітей заборонена.

Здобувачі вищої освіти повинні знати, як ведеться облік осіб, котрі бажають усиновити дитину, хто є суб'єктами усиновлення, які вимоги пред'являє законодавець до усиновлювачів.

Необхідно пам'ятати, що усиновлювачем дитини може бути дієздатна особа віком не молодша двадцяти одного року, за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини. Усиновлювачем може бути особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років. У разі усиновлення повнолітньої особи різниця у віці не може бути меншою, ніж вісімнадцять років.

Питання для обговорення:

1. Поняття та історія розвитку інституту усиновлення.
2. Умови, порядок та правові наслідки усиновлення.
3. Визнання усиновлення недійсним: порядок та правові наслідки.
4. Таємниця усиновлення.
5. Особливості правового регулювання відносин, пов'язаних із усиновленням, у країнах ЄС.
6. Скасування усиновлення: порядок та правові наслідки.
7. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.

Ключові терміни: усиновлення, опіка, піклування, опікун, піклувальник, піклування (над дітьми).

Питання для самоконтролю:

1. Які нормативно-правові акти врегульовують відносини з усиновлення?
2. Які вимоги пред'являються до осіб, які бажають усиновити дитину?
3. Який порядок ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені?
4. Які вікова різниця повинна бути між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною?
5. Які підстави для скасування усиновлення?
6. Назвіть відмінності між визнанням усиновлення недійсним та скасуванням усиновлення?
7. Хто не може бути усиновлювачами?
8. Вкажіть правові наслідки усиновлення?
9. Чи можна усиновлювачеві змінювати прізвище, ім'я, по-батькові дитини?
10. До якого органу необхідно звернутися особам, які бажають усиновити дитину?
11. Чи дозволяє закон усиновити дитину особі, яка не перебуває у зареєстрованому шлюбі?
12. Чи може один із подружжя подати заяву на усиновлення від імені іншого?
13. Які документи повинні подати кандидати в усиновлювачі?
14. Чи зобов'язані кандидати в усиновлювачі подавати довідку про стан свого здоров'я та відсутність судимості?
15. Протягом якого часу служба у справах дітей повинна розглянути подані документи?
16. Чи береться до уваги згода біологічних батьків при усиновленні дитини та згода самої дитини?

17. У яких випадках усиновлення дитини провадиться без згоди батьків?

Практичні завдання

Задача 1

Після розірвання шлюбу батьків п'ятирічний Сашко Протасов залишився проживати з матір'ю в м. Львові. Його батько влаштувався на військову службу за контрактом і виїхав за кордон, звідки перераховував аліменти на сина. Через рік мати Сашка важко захворіла і померла. Після цього хлопчик тимчасово проживав у далеких родичів, які не мали наміру взяти його на виховання у свою сім'ю, вважаючи, що виховувати Сашка повинен його батько. На запит органу опіки і піклування командир військової частини повідомив, що батько Сашка виїхав для подальшого проходження служби в район збройного конфлікту. Подальші запити про його місцезнаходження результату не дали. Через місяць після направлення останнього запиту орган опіки і піклування вжив необхідні заходи, щоб Сашка взяли на облік дітей, які залишилися без піклування батьків, а ще через три місяці Сашко був усиновлений у судовому порядку подружжям Сидорченків, які проживали в одному з міст тієї самої області.

Через шість місяців після усиновлення до м. Львова прибув батько Сашка, який пояснив, що потрапив у полон і протягом тривалого часу утримувався незаконним збройним формуванням. Вважаючи дії органу опіки і піклування незаконними, він зажадав отримати відомості про сина і звернувся до суду з вимогою про скасування усиновлення, заявивши, що він має переважне право на виховання своєї дитини.

Чи обґрунтовано діяв орган опіки та піклування, коли Сашка Протасова взяли на облік дітей, що залишилися без піклування батьків? Поясніть підстави визнання дітей такими, що залишилися без піклування батьків. Яке рішення, на вашу думку, повинен ухвалити суд за заявою рідного батька Сашка Протасова?

Задача 2

Після смерті батьків неповнолітнього Олега Дубовикова його родичі обговорювали питання про подальше виховання хлопчика. При цьому більшість родичів висловили думку, що розумним буде усиновлення його дядьком Я. Волчковим (рідним братом матері хлопчика) як найближчим родичем. Але останній пояснив родичам, що не може усиновити дитину, оскільки проти цього заперечує його дружина. Тоді бабуся хлопчика — Н. Дубовикова (мати батька), вважаючи доводи Волčkова непереконаливими, сама подала до суду заяву про встановлення усиновлення Олега Дубовикова Волчковим.

Чи правомірно вчинила Дубовикова? Чи прийме суд її заяву до розгляду? Які умови усиновлення дитини?

Задача 3

Громадянин Петренко подав до суду заяву про встановлення усиновлення семирічного сироти Дмитра Симоненка, що тимчасово перебував після смерті батьків у дитячому будинку. У зв'язку з цим суддя під час підготовки справи до судового розгляду витребував з органу опіки та піклування висновок про обґрунтованість і відповідність усиновлення інтересам дитини.

Через місяць до суду надійшов такий висновок, до якого були докладені й інші документи: згода органу опіки та піклування на усиновлення; свідоцтво про народження Дмитра Симоненка; медичний висновок про стан здоров'я, фізичний і розумовий розвиток хлопчика; згода директора дитячого будинку на усиновлення Дмитра Симоненка. Проте суддя

зажадав від органу опіки і піклування додатково подати також акт обстеження умов життя Петренка та дані про наявність і розмір його грошового внеску. Своє рішення суддя пояснив необхідністю ретельного з'ясування матеріального стану Петренка з метою визначення його можливостей гідно виховувати дитину.

Чи обґрунтовані, на вашу думку, вимоги судді? Які документи повинні бути додані усиновлювачем до заяви в суд про встановлення усиновлення дитини і до висновку, що надає орган опіки і піклування?

Задача 4

Бездітна громадянка Ю. Корнієнко вирішила усиновити дитину і з цією метою прийшла на консультацію в міський відділ освіти. При уточненні відомостей про особу Корнієнко було встановлено, що внаслідок захворювання вона є інвалідом III групи, проте займається надомною працею і має достатній заробіток. У зв'язку з цим інспектор відділу освіти висловив сумнів у можливості Корнієнко виховувати дитину. Корнієнко звернулася в юридичну консультацію з проханням надати їй відповідну консультацію з цього приводу.

Яке роз'яснення повинні дати Корнієнко в юридичній консультації?

Теми для доповідей та рефератів:

1. Порядок усиновлення дітей - громадян України іноземцями.
2. Проблеми, які виникають при усиновленні.
3. Колізійні питання усиновлення.
4. Особливості регулювання правовідносин з усиновлення у країнах ЄС.

Рекомендована література та нормативно-правові акти:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Євко В. Ю. Альтернативні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування: підручник / за заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. 512 с.
4. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав. Пленум ВСУ від 30.03.2007р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07> (дата звернення: 24.01.2023).
5. Сімейне право України: Навчальний посібник. За ред. Є.О. Харитонова. К.: Істина, 2008. 200 с.
6. Сімейне право України: Підручник. Л.М.Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 2-е вид., перероб. і доповн. К.: Юрінком Інтер, 2009. 288 с.
7. Сімейне право України. Для підготовки до іспитів: підручник. Центр навчальної літератури. І. Тетарчук. 2017, 176 с.
8. Сімейне право України: підручник. С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; К.: Знання, 2015. 375 с.
9. Сімейне право України: навчальний посібник. Кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.

10. Сімейне право України: підручник. За ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
11. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.
12. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. Сімейне право: практикум. К. : Алерта, 2019. 132 с.
13. Дзера О.В. Сімейне право України: підруч. К.: Юрінком Інтер, 2019. 520 с.
14. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Сімейне право : практикум. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.
15. Мосейчук А. І. Поняття та сутність усиновлення дитини іноземцем. Європейські перспективи. 2020. № 2. С. 144-149.
16. Hungarian Civil Code. Wordpress. URL: https://tdziegler.files.wordpress.com/2014/06/civil_code.pdf. (дата звернення: 24.01.2023).
17. Соловей А. Особливості правового регулювання усиновлення дітей іноземцями за сімейним законодавством зарубіжних держав. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Серія ПРАВО. Випуск 72: частина 1. С. 616-165.
18. Le Code civil des Français, 21 mars 1804. URL: <http://codes.droit.org/CodV3/civil.pdf>
19. Code civil. Journal officiel du Grand-Duché de Luxembourg. URL: <http://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/civil/20181101>
20. Familie, Familienrecht und Reformen. URL: <http://www.bpb.de/politiN/innenpolitiN/familienpolitiN/198764/familie-familienrecht-und-reformen?p=all> (дата звернення: 23.01.2023).
21. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640090059> (дата звернення: 23.01.2023).
22. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil. «Gaceta de Madrid» núm. 206, de 25/07/1889. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763> (дата звернення: 23.01.2023).

РЕКОМЕНДОВАНІ ПІДРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ:

1. Сімейне право : практикум. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.
2. Сімейне право: практикум. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. К. : Алерта, 2019. 132 с.
3. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
4. Сімейне право України. Дзера О.В. К.: Юрінком Інтер, 2019 р. 520 с.
5. Сімейне право України: підручник; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 519 с.
6. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Під ред. Д. В. Журавльова. К.: Центр навчальної літератури, 2018 р. 520 с.
7. Сімейне право України: Підручник. Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 4–те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2012. 320 с.
8. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики : монографія; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". Одеса : Фенікс, 2018. 375 с.
9. Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства. К. Алерта, 2016 р. 434 с.
10. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія / Харків: Право, 2016. 352 с.
11. Хобор Р. Б. Шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2017. 239 с.
12. Білик О.О. Інститут окремого проживання подружжя в сімейному праві: порівняльноправовий аспект: монографія. Київ : Знання України, 2017. 259 с.
13. Гриняк О. Б. Право спільної власності подружжя на житло за законодавством України : монографія. К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2017. 220 с.
14. Аліменти. Актуальне законодавство та судова практика./ С.В. П'єтков, Д.В. Журавльов, О.Ю. Дрозд, В.Г. Дрозд. ЦУЛ., 2021, 342 с.
15. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія. К.: Ліра- К, 2014. 628 с.
16. Масюк В.В., Німащук М.Д. Позбавлення батьківських прав: юридичні аспекти. К. : Право, 2020, 246 с.
17. Чижмарь К.І., Кузнецова Н.С., Бабенко К.А., Журавель В.І., Продивус О.В. Аліменти. Особливості нарахування, стягнення за рішенням (наказом) суду і в порядку виконавчого провадження. ЦУЛ, 2019. 312 с.
18. Журило С.С. Регулювання усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами: питаннями теорії та практики. К., 2018. 286 с.
19. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: РІК-У, 2021. 296 с.
20. Боднар Т. В., Михальнюк О. В. Сімейне право: практикум. К. : Алерта, 2019. 132 с.
13. Дзера О.В. Сімейне право України: підруч. К.: Юрінком Інтер, 2019. 520 с.
21. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Сімейне право : практикум. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.